

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун

Ч а р а л ы ы

(Төңүзү, Эгеин № 119, 121
«Шында»).

Мария Фадеевна Марты-
ненко — СССР-ниң 50 чы-
лы аттыг совхозтун ажыл-
чыны.

Аракчаа Шагдырович
Монгуш — Тока аттыг сов-
хозтун ишек каларчыны.

Тамдын-оол Кенденович
Монгуш — Тока аттыг сов-
хозтун ажылчыны.

Салчак Чамдыбаевич Му-
лахметов — мад ажылдың
аштасканын ажалчыны.
Анна Савельевна Нунж-

ных — районун белекел
конторманын уугу буга-
лери.

Антонина Алексеевна
Огирейко — Хову-Аксыйн
холушкан бараанар сады-
нын ажылчыны.

Валентина Натип-ооловна
Оюн — Тока аттыг совхоз-
тун ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң Президиумунун
Тыва АССР-ниң Дээди

Кызыл хоорай,
1984 чылдың май 8.

Тун ажалчыны
Любовь Семёновна Пара-
хина — районун уугу су-
дуну секретары.

Анна Романовна Рукина
— Хову-Аксыйн профес-
сионал өрт везиниң ажал-
чыны.

Хертен Успун-Сюрюновна
Санчай-Бильчи — респуб-
ликалык туураулуу уугу
санаториянын ажалчыны.

Александр Шырапович
Серен — чоңун амдырал
хандырылганын бугура-
ге өргөдүлгүн дааранакчы-
ны.

Мария Семёновна Таты-
нина — райпо ажылчыны,
Федка Романовна Янгула-
на — Успейка суурин эм-
нелге пунктуунун өргөдү-
чизи.

Совединиң Президиумунун
Даргазы М. МЕНДУМЕ
Совединиң Президиумунун
Секретары Н. БОЙДУ.

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). ККП
ТК-ның Училище секретары,
Көкөй Уус-Демократтыг Рес-
публиканың Президентин Ким
Ир Сенге бастаган КУДР-
нун партия-курне делегация-
сынын СССР-ге алынуу ол
чурттуг солуктуң совет-көкөй
найралды — чиге тө-
гуугу ужу- бөлүшү-
күн кылдыр үнөсө бижиң ту-

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУШКУН

рар. ККП ТК-ның органы «Но-
дон сунуш» солун болушун
муркук чүдүндө ол аян-чо-
рук ийн чурттуг уластарынын
аралында калып алган иш-
баралды болгон кырый кат-
тыжымнын харылаалары-
нын улам чаа беликке кал-
дырып бузуруда илереткен. Ол
индыг харылааларын улам
калбартырында болгон
марксизм-ленинизмдин, проле-
тария интернационализминин
принциптеринге үндөсүзүн,
хөгжүдүргө бараан болур.

Акы-дуума совет улусу — В. И.
Лениннин тургусканы бол-
гон партиянын уластуулазы
биле төөгүе эйне баштай со-
циалисттик революциянын үндү-
рүг улагу улусу болурун ол со-
луу демделген. Бүгүн совет
улусу СЭКП-нин уластуулазы
биле чоруп, СЭКП-нин XXVI
сезининин болгон СЭКП ТК-
нын өңү дараазында болуулаан
Пленумунын шийтирлерин
амалырага боттандыра дээр
сайыраган социализмин
болбазырага айткан д а р ы-
биле кызымактай демисейип
турар.

СЭКП болгон Совет чаа-
империализминин агрессия үн-
дөсүлүккө келгенде, ула-
гелишкенине келгенде, Евро-
пага база бүгү делегейге тай-
быны болгон айылма чок чо-
рукту камгалаар дээр илерет-
кенде, демисейип чоруулап, амгы
үдө күштерин аян чорууу
үрөө болгон шериг талазы-
биле артык күштүг чорукту че-
дир алыры-биле империализ-
минин оралдыжымкынарага
шигитирин ойтур шавыш-
кынын кылым турар. Көкөй
улус Совет Эвилелинин пар-
тиянын болгон чаазаан
бөмбүрүк кырында тайбын
камгалаарычче уланган

шынныг хемчеглерин болгон
тодаргай санааларын дол-
дуз-биле детип турар.

Совет Эвилели америк им-
периалистерин болгон олар-
нын мурнуу-көкөй чалчалары-
нын КУДР-га улагу үндөдүн
турар дайындырак өңүч-чөп,
гөзлөрүн шийтирелин-биле бу-
руу шаал көрүп турар. Акы-
дуума совет улустун деген-
чези көкөй улусту Мурнуу
Көрдөнд америк шериглер-
нин үндүрүн, чурттуг тускай-
лап тайбын өзү-биле кат-
тыштары дээр демисейип
соруң кирип турар.

КУДР биле Совет Эвилели-
нини эңс сорулааларын бол-
гон илереткенде, чедир алы-
р дээр демисейип айгы талазы-
биле холбалыг эвилелин
бооп турарын ол солун демел-
ген, Бистин уластарымыс ара-

зында найралды, сыйры кат-
тыжымнын болгон калды
ажылдыгына калбартып,
бызылаары бөмбүрүк кы-
рында социализмин күштерин
бызылаарына улагу салыш-
кылы болур. Бистин улус индыг
акы-дуума өзүнуң найралын
үнсээр-дээ. Көкөй-совет най-
ралды бызылаары ККП-ниң
быжыг политикамы бооп турар.

ССР-биле найралды бол-
гон сыйры каттыжымнын
быжылаары дээр көкөй улус
моон-даа солгаар улам илер-
кейи күженишкенин кы-
лым, империализмге улагу, со-
циализмин болгон комму-
низмге өндүрүп улагу херек-
тилер дээр ийне демисейип
кечкен-кезде совет улус-
биле калы чоруу.

ДЕМНИГ ШЕВЕРЛЕКЧИЛЕР

Кызылда № 2 ортумак
школаның баазаан улагу-
тыраары-биле инда немелде
туугу ажылдары доозулган.
Ук тудушун ажылдагы кир-
ер үеин чокушулаан бол-
гон инда шеверле-ажыл-
дары кинди туугу.

Екатерина Сарылар
удурткан комсомолчу аны-
лыктар бригадасы — мурнак-
чы коллективтерин бир-
аз. Олар ам ук тудугда
ажылдап турар. Май үштен
өгелен инда шугуатур
ажылдарын кыл бергенер.
Бөгүнче чедир инд мун
дөрбөлчүн метр хананын шугу-
атур ажылдары кылды-
ган. Спорт дээ биле интер-
натын шийткен шугуатур
ажылдары бүрүнү-биле доо-
зулган. Ам бо хүннерде
спорт заланын дашкык
малгашташкынын кылдып
турарлар. Бригада кезигүн-
неринде хүнне 28—30 дөрбөл-
чүн метр чедир шугуатур
ажылдарын кылдып турар-
жугалыг мурнакчы ажыл-
чылар хой. Оларга Клара
Чамзыг, Светлана Донпак,
Виталий Бадан, Тамара
Тартак болгон өскөлөр-дээ
хамааржыр.

Бо хүннерде бригадасы
бир өрөөнүчү, бир практик-
бир ажалдап турар. Олар-
га дуржулгалыг шугуатур-
жугар Нина Тавакый, Зоя
Куулар олар арты-сүмөн
берин, мергежилге өрөд-
ни турарлар.

Екатерина Сарылар
удурткан шугуатурлар
бригадасы апрель айда ал-
ган планын оонадаларын
120 хуу кылдыр пландан
ажыр күүсеткенер. Бичан-

гаш оларда ажыл шагы
улагу, оон оонадалар кини
чок. Шугуатур бир демниг,
шавышкан ажалдап турарлар.
— Совет Тыганын 40 чыл
оюн күш-ажылды чедип-
кирип-биле уткууру-биле
ай, кыралат планын ажыр
күүсөдир сорулааларын ажал-
дап турар бис. Акылымыс
четчир, материал-биле хан-

дырылгавыс база эки чоруп
турар, бичанган салдыган
сорула күүсеткенер дээр-
лине бугураалды бис-деп,
бригадир Екатерина Сары-
лар чугаалады.

С. БАЛЧЫР

ЧУРУКТА: шугуатур-
лар Татьяна Дагба, Виталий
Бадан.

Ажыл кылбас кижиче чивес

КАНДЫГ-ДАА ХЕМЧЕГ АЛБАЙНТУРАР

«Шы» солуга артык чы-
лыг эгелген. Амдыралдын
өргөдүлгө кымыраал ол? деген
ажыл чатаа бо чалын «Ажыл
кылбас кижиче чивес» деп
рубрика-биле уламчылап турар
болтай. Ону Барын-Хемчик
районда улус тыганын Ю. Се-
геловтун чүдүлде эгелген.
Ук авторун болгон солун-
нун номчулуктарынын алаа
хамаарыштыр болаларын, са-
нааларын чүдүлүгүнүн ном-
чуп турар мен. Улус төлөзүн
Ю. Сегеловтун ол чүдүлүгүн
кечкериштер бир чижек.
Амис болу аныксымаар-дээ
болза, артык электен-де ды-
рышкыларды кырыскайып
берген, кездээ калаангай эки-
рик чоруу кижини Сут-Акс
суурда садыг-магизинер ча-
мынга бо-ла көрүп болур.

Оон адан К. Монгуш дээр.
Кинди-не күш-ажыл кылдыр
үнсөндө кижиче, Ортумак шко-
ланын дооскаш, шериг албанын
эргиткен, харындаа хоолду-
дүрүм органдарындаа ажал-
дап чоралат. Артыкка еуду-
каш, ажал-ини-дээ, ө-бүлө-дээ
чок артыкын ол. Эш-өрүшүп,
чок кижилерини чагыс-сөзү
кулак дашты-биле эрте берген.
Бодун тогурун деп чүе ин-
дыг болуу чүе-дир ийин. Ам
ажыл-хожу-дээ чок чоруп
турары ол-дур. «Ишуктежир-
ке» чүеин-арага. Калдык-
шынар ар ийин иштинелге
ажыгыт ажал кылбай, май-
гыстап ажалдырал-биле чур-
тап чоруурун көргө, хоюла-
ныг, чаржыны-дээ. Оон мын-
дыг байдалын көрүп, билип
тура, хой-инин алаа хама-

рыштыр боттуг хемчег албайн
турары канча-дээ таарымас.
Бичанган индыг чүе ийке-
не, тоор, сестир-дээ чүеин чок
чоруп турар аларган. Эскерип
турарга, садыг-магизинге, сто-
ловаага суг келгенде инда
улука шорулап, акра-көпөс
дилегин турар. Мындай кижил-
дер бистин аравакка турбас-
даа ужурул. Ук кижиниң
чагырынын сагындарып, би-
лиштеринге хой-инин улагу
кыл болуу чугаажок. Индыг
болгонда Сут-Хал көздө Со-
веди, хой-инини организашы-
лар ук кижиче хамаарыштыр
чүе кандыг-дээ хемчег албайн
турарлар?

О. КӨРГЕН-ООЛ,
Сут-Хал район.

ГФР Кельнге болгон да-
йыг улагу чыскалга 250
мун хире кини киришкен.
Анаа частың тайбың ма-
рыкыны киргизчилер
чыгылган. Олар Соңгу Рейн.
Вестфалия черинин орукта-
ры-биле эвезис эвес кило-
метрлерин өртөөнер. Ба-
рынын герман хой-ининин

төлөөлөкчилер ГФР-ниң
девисээрин чаа америк ра-
кеталарын салып үндүр-
шөл кылдыр хуулардур дээр
АКШ-тың болгон НАТО-ну
планынын килеңсөөнүн
инд бурду шаап, уластарын
айылма чок чоруу болгон
тайбынны быжылаары
дээр, адролуг чепсекти кал-

БРАТИСЛАВА. Чөөн-Словак
областыг уластурагу улус тө-
вү Сит хоорайда словак фи-
листериниң коллекцияла-
рында почта маркаларынын
делегелген ажалыгын. Чехо-
lovakияны төгүзүлде кайган-
чыктыг хүнге — Словак тура
халымынын бо чылдын август
төңүзүлде болуу 40 чы-
лында оюн тураскаалган. Ги-
лерин эжелекчилерден хоста-
ланынын соонда 1945 чылдын
эгезинде Кошине хоорайга пар-
даан баштайгы маркаларын
делегелге көргүскөн. «Слова-
киянын социализм индустри-
ализация» болгон «Космос»
— тайбыга баран болуу деп
маркаларын улус — соңгу-
гал-биле көрүп турар.

ПРАГА. Шыктарындай
композитор Леон Яначектин
чурттап болгон чогаалын
ажылдап чоралган, чехословак
Октябрь хоорайда социализм
чурттарынын «Яначектин мизин»
деп музыка фестивалы дээр-
тылган. Мындай фестивалы 9
кун-улаа эртпн турааза 60 бол-
гон ону Словак национал тура
халыкшынын — 40 чылдык
база чех музыка чыгында ту-
раскаалган.

Акы-дуума хүнүлүгүндө 18
симфония болгон камералык
оркестр музыкалы халыкшы-
лыктарын муртканга өндүр-
гүсү. Музыка шийткелчелериниң
интерпретация болгон музыканы
эңик критиктеринин — усту-
ржылынын мизик билир-
диги халыкка болуу болуу.

ХАНОН. Вьетнам Социали-
стик Республикасынын райбашка-
рынын кол дегелге, залдарын
ийн бирөөндө дегелге, дегел-
гени чүдүлгө. Соңгу Вьет-
намдын Куангинь мөжүзүнүн
чурула, социализм улагу чүдү-
лүгү.

АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

РИМ. (СЭТА). Италиянын
Милан хоорайында «Пирелли»
дээр химия фирмасынын ажал-
тарынын ажылдары май 22-
де ажал соксадыкчынын
кылганар. Ол ажал сокса-
дыкчынын фирманын тавар-
жып турар сий-хөө талазы-
биле бергелерин ажалчы чоңир-
ке чүе хаарын оралдыжып
турар бурдураа эзелерин
кара туралында ажал-
дашкынында улагу-
нышкынын шериглерин-би-

ооп-биле национал чадгыс эже
соруугу — килер дээр орал-
дыжымкынын ажалдыкын
айткан. Кийинчер боттарынын
лыгы, ажалчы-чүдүлгөн азы
националнын айгызы ха-
маа чокка тайбың-шавыш-
чурташтылар дээр бүгү күш-
тү үндүрер херек деп, ол
демделген.

Хамаатыларга кыйгырыг
номиктиң айтырылганын чүдү-
малдерин каттыгып хужу-
биле шийтирел болурун айты-
кан. М. Сангаре дээр дооб-
лужулаага органынын депутат-
тары Мали улустун демократ-
тыг эвилелин болгон рес-

ооп-биле национал чадгыс эже
соруугу — килер дээр орал-
дыжымкынын ажалдыкын
айткан. Кийинчер боттарынын
лыгы, ажалчы-чүдүлгөн азы
националнын айгызы ха-
маа чокка тайбың-шавыш-
чурташтылар дээр бүгү күш-
тү үндүрер херек деп, ол
демделген.

Мексиканын ол эң улус чөөн
үдөдиг политикалык органи-
зациямын үш хүнүгү фести-
валын киришчилер. Ку-
баның, Никарагуаның боттары-
нын чурттарынын деискөөл-
лериң бугу-турар болгон ха-
маарышас чоруун камгалап
турар улустары биле эп-сеткил
каттыштырылганын бичир-
дир дегилерин илереткен.
Олар Сальвадорин, Гватема-
ланың болгон америк булуң
кагыс эрге-чагыраларына

улагу, хостага болгон демо-
кратия дээр бөө-чепсектиг де-
мисейип турар патриоттары-
биле эп-сеткил каттыштырыл-
ганын база-ла илереткенер.
Митингилерге, конференциялар-
га, төгөрүк стол артында ужу-
ражымкынарага Вашингтон-
нун бөө-чепсекти эңдере бугу-
руп турарын, бот-тускайлап
курчелериниң иштин херекте-
риң Ак бажынын каржы
хожогарышкынын ший-
гызы-биле буруу шапкан.

Май 23-те эжелекчилерин
үгөр-болуулар бир шак ийне-
де Тель-Эль-Азхар «амилда
сиря» тургустары болуула.
Ираның Ислам-агаар күштерин
ийн самовестары Бека орту-
лаажынын кырында халымы-
арга «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүнүндө Кинд-Эль-Лоз,
Кфар-Метик, Джуб-Джакин
болгон Амнин дээр чурттал-
гың чедир чалында 40 хире
тажикларын, ол индиш ку-
куттыг транспорттарын, үгөр-
болуулар, ок-чепсекти бол-
гон бөө-чепсекти эңдөлгөн.
Никосер шериглерин тургустары
болгон ботталышкынын
кылым кылган.

Эжелекчилер Мурнуу Ливан-
да тайбың чуртталгалары
улагу үндөдүшкенин улагу-
туураа турар. Сайдга бол-
гон оон чок-камылаа сур-
галаа «мисалы» дегелген
жөө улаа чымыл, дыка чымы-
лап билип келген, үндө дүр-
гө улагуушкынынын кылган-
турган. Фотонун шугуатур
шугуат чок турар районнарже
интервенттериниң командилары
немелде күштү өктөлү ту-
рар. «Ас-Садри» солунунуң би-

жыл турары-биле алтыга, сөө-
лү хүн

УТТУНДУРБАС ХҮННЕР

Аныяк чылдар дугайында сактышкын

АЯК ШАЙНЫ ААРТАП ОРА

Э. ИАДКОВСКИЙ

ЧЕЧЕКТЕЛ, СИБИРЬ!

Сырын салгылаан, дун Сибирге кээр,
Чырык одага чыгыр бис.
Кайан-даа катбас чараш ораным —
Кайтамчытык деген Ангарам.
Чая фабрика тайгага кылып,
Чараш хоорайлар тудар дээр
Бажымысты бис Москва-кеме
Барык-ла шуут каган бис.
Чаражым арым баштай-ла корген
Чая хоорайым кайдымас.
Аныяк пазыи бурт кээр өскөн
Амыраан-биле дашкан мен.
Хаттыг шуурган-даа бисти коргутпас,
Сашкан-даа болган Төрөн чуртум.
Аваным дийн адал өрөөнөн
Алдары Сибир чечекте!

ТӨӨГҮҮР МЕН

Дундүштөгөн менги-борттут тайга-сыным,
Түмөн чоңа не болган Төрөн чуртум.
Өскүс аркан оолду мен чеге карбайн,
Өрү тыртып, ийи бутка тургузун каан,
Саян алып, Тывам кезин чоруп келдим.
Душкан алдык экик соккан, кире бээр мен.
Сагыш човар, азын-чечин деген салыр,
Турган боттун сепкил-чүрөөн чыгыптар.
Монгу-Тайга, Бай-Тайга, Тере-Хөл дээр
Мөөрүктөрлүг экин бурган Токто-даа,
Орус, тыва, хакас, бурт улус-чоюн.
Оолу болуп, чоргар оотум — кезим ол-дур.
Чуртум улуг, онуктуккен эштерим хой —
Смоленск областа Мишкаковту,
Кустанада Темирбекти Тывамдыла.
Күзелинч ханымын чалап тур мен.
Чыгыс аалдык төлдери бис, төрөлдөр бис.
Сары шайны ханымын чоруп бис,
Дөртен харлаар чалы Тывам оларын уткуур.
Төөгүзү ашак бодум төөгүр мен.

С. ПАВУ.

Сонуургактарга

КИЖИ КАЙЫ ХИРЕ ҮР ЧУГААЛААРЫ?

Специалистерин бадаткан турар-биле алдыга, кижини хан-
шынине чыгалар турар. Бүт-
дүн амыралдык иштинде
ийи болган ийилартык
чыл кижини чугаалаар-
рымга өртөр болганым са-
наа. Бир өвөс кижини чуга-
лаан чүдлерин шунтузун
бизип алган, парлар чүве
болза, бирээни-те 400 арн-
чыг муң-муң дептерерин кы-
лар апар.
Делегейде өвөс хөөрээр ки-
жылер хөрөжүлөр дээр-
нин дугайында болааларга ар-
темендер чыгынар турар. Бо-
таалык-биле «рекорд» 5-тен 10
хир чедир назлыг бичин уру-
ларга оонажыр болганым эле-
рээ. Олар хун салында-ла ор-
тума-биле 14 муң естерин
адал, чугаалаар болган.

— Автобус чедип келди,
олурулар! — деп, бисти
үдөн даргаларнын бирөөн
кыйгырды. Ооң чанынга
турган бир кижини: «Ам мага-
лыт уе ишканжыл, автобуска
олурулукш, чындындадыр
хап олурар. Арта-ла дүргөн.
А бистер Москваже эң баш-
тай өрөөнн корууруааста моон
Улут-Хемия кууду сал-биле
бадын турган ишканжыл бис»
— дидир.

Москваже өрөөнр дээр
сургууларын өөрүштү,
чоргаралар оларын ар-
нарында кайы хире чайы-
налып турганым ам-даа ут-
паан мен. Орук дүргээр чараш
хөөрөй, ирлалыр дээр орук-
туң үзүнүм-даа, Саянның ка-
дык-бертин-даа билбөөн бис.
Абаканга келген, демо-
орукка олутулукш, Москва
кайы сен дээр халкан бис.

Москва! Делегейде баш-
тайгы социалисттик күрү-
нүн найысылалы, эртемни
болган делегей культуразы-
нын төвү. Баштай келген
хүнериште дүште азы
тоода дег бодат турган
бис. Бо хире магаалы дээр
чеге өрөөнр аас-кежиктин
ондур чагайын кижини бур-
ту медеп билдир турган.
Эмчирин, башканын, көдө-
ажыл-агынын өөрдиле
чегеринге таргалып бер-
дивис бис. Кезек кижини,
Москанын бирги фельд-
шер-акушер үчүнчешинге
өөрөңн кирдирис. Бо үч-
лишин Тыванын баштайгы
эмчилери Балчый-оол, Се-
ренмаа, Тахы-Сүрүң (Анна
Амбалова Доржу) сулар
доозулкан турган. Үчүнчеш-
ниң башкылары, оон дирек-
тору Жукова орус дыл баш-
кызы Фомина, география
башкысы Магит, математика
башкысы Струсован
дээр, оон-даа өскө башка-
лар орус дыл билбес на-
(Төңүзү. Эгеан № 116, 119
«Шында»).

ционал сургуулар-биле
ажылдап өрөөннөң кончуг,
дына-ла дурулгалыг баш-
кылар чүве. Оларның та-
йылбырын сактырымга,
шуут-ла башке кири каан
турган дег болур. Ынчан
Москвага азы-бүрү өөрд-
тыва черлеринге элээн хой-
тыва сургуулар өөрөңн
турган. Бистер чангыс чеге
бо-ла чыгыш келер бис.
Ынчан алаа С. Пурбо, М.
Обу, И. Кызыл-оол, Н.
Конгар, В. Даба, С. Соном,
Н. Биге-оол дээр кымынар
чок дээр.

Моол, тыва сургууларын
ол үчүнчешеге бир балук кы-
лап каан чүве. Черае кы-
чаш, ол үчүнчешеге өөрөңн
турган сургууларда кандыг
ажы-бүрү аймак-сөөк улус
чок дээр. Дыка найыралдыг
турган бис. Үчүнчешин
директору Жукова кончуг-
ла арес кижин. Моол, тыва
сургууларын боду-ла баш-
тап алган. Москаның со-
лун черлерин бир кылдыр
эскуриаладыр. В. И. Ле-
нинин Маэзолейден эге-
лел алган, төөгүтү музей-
лер, театрлар дээр, бар-
баан-ла черини чок. В. И.
Ленинниң мага-бодун ка-
далаан Маэзолейге эң баш-
тай барган, бистер, тывалар,
хөйүн-ле бодат турган бис.
Ынчан мен сактырымга,
сатыш-сетил улум чырып,
сорулга билип, чалымы күш-
тү, билигин дүргөн-те тө-
рөңн чуртун сайыралы,
чоңуң аас-кежик дээр ба-
раалгадырине кыйгырып
турган ишкан болган. Бир-
де катап моол, тыва бөлү-
тү өөрөңн турган класзын-
га директор башкы Жукова
кирип келди. Оон арында
өөрүштү илден. Чүтү-ле са-
луурлар ирген дээр до-
ро-ла доганын бердирис.
— Даарта кезең Ленин
аттыг Култура бажынынга
аныяктар кезеңинге Н. К.

Крупская келер чүве-дир.
Силерин база ол кезеңге
кирип кылдыр чугаалажыл
кагдым — деп бо-ла. Бис
бир үн-биле «Ура!» депеш,
кезек эпчосконуп, ыт чок
бардымыс. Башкымыс чак-
тыргаш: «Эки белетени-
нер, идик-хевирер адип,
чазанар» — дидир. Сурагыл
кижириниң бирөөн, улуг
Ленинниң чок азы-биле
ужуражыр деп чүве алаа
өзөңгай улут болуш-
кун дээрин кижини бур-
тап билдир турган.

Четникпей манаан хүнү-
зүс келген. Надеяда Кон-
стантиновна аяныг чараш
кыстур дээр моол, тыва
кыстар дыка-ла белеткенди-
вис. Баштарымыс чангыс
ай кылдыр дидирартык
алган болган бис. Бедик эже-
киг туфелди бир-ле дугаа-
ларга келдирит. Директор
башкы мурунда сайдалыр
мын бистин бөлүкне хостадып
каан, Сайдаларга олурупа-
ныс биле-ле, президиум
столунга даргалар үнүп
келген. Надеяда Конста-
нтиновна танып каан бис.
Зал адрыш чаксааңныдан
директор болду. Кезеңни
ажылды, аге сөс чугаалаан
кижини чугаалаан сактыры-
мыска, эмин арттыр төмөс
кышак болган. Надеяда
Константиновна сөс берди.
Директор адрыш чаксааңны-
ны сөксай бээр биле, На-
деяда Константиновна чуга-
лап агаелди. «Эргин өң-
чүктөр!» дээр оон хоог үнү
мээ сагымыга кезеңде
артып калган.

Орус дылды четке биле-
зе-даа. Надеяда Конста-
нтиновнаны биске чугаалаан
чатыг естерин кончуг эки
билдир алган бис. «Силерин
көөрү өөрүңү-дүр!» дээр
эки бестин улут-тыр мен.
А бистерге оон көөрү, оон
чугаалаан дынарлар чүдөн-
даа артык өөрүңүг болган.

Коммунизмни тургузар аны-
як кижилер эртем-билигит,
культурут болур ужурулуг
дээрин ол биске угадып
турган. Оң чагымы бисти
дыка-ла хей-дэт кинген.
Өөрдиле-даа, хей-ипти
ажылынга-даа дыка кызып
турган бис. Ам бодарымга,
биске бичин-даа хос шаң
чок турган ишкан-тыр. Ол
хире магаалы улут дээр
Москвага өөрөңн аас-ке-
жиктиг, бүгү-ле сатыш са-
лымынга бүрүткен кижилер
бүгү экин шунгадып
алыр дээр кызып турганы-
мыс ол.

Солун кезеңер, азы-бү-
рү бөлүмнөр, спортчу мар-
гылдаалар дээр иришпес-
ле чүвеис чок турган. Бис-
ке ычан таным башкалар
турган Николай Львов бис-
ти Москанын бүгү-ле театр-
ларында чедирип, уран чүдү-
дү билдир алырынга дыка-ла
дузалаан. Хей-ле опералар-
ны, балеттерин көргөн бис.
«Куулул хал!» деп балетти
эң баштай көргөн. Магала-
ныстаң чугаалаар чүве бе-
рин тилпаян бис. Ол таным
башкымы тываларга аажок,
бисти «төрөдирим» дээр
турган кижин. Ында баш-
ка улут-ла бар. Ол бистин үч-
лишин доозулукчу биле
чок таным чораш. Спорт-
ка база дыка ынак турдувыс.
Хол бөмбүтү, хаак, коньки
маргалааларына үргүлчү
кирип келдирис. 1938 чыл-
дыг ышкым спартакиадазын-
га дээр чегин ая. Шаңа-
дыл-ла турдум. Ынчан «Ве-
черняя Москва» солун мезг-
чүрүмү парлааш, алаан
мантап бикээңинге аажок
өөрүн. Улам сорук кирген
мен. Ол чуркут солундан
ай келеш, үчүнчешин хан-
па солунга база чыгып-
рып кал чораш.

Ынчаарда Совет Эвилден
ажыл-агы, эртем-техника
болган культура талазы-би-

ле база шапкым сайырап
турган. Ынчан москвалык-
биле кады Папаннини, Ча-
ловту уткаанымыс кайын ут-
тундар. Бистерни, тыва
сургууларын, эңне элтиг,
көскү черте тургузу каан.
Шылтаргай совет ужурулуг
чүдлерин олутуан машина-
зы көстүп келген билек, ку-
дучу дикшер-ле эгелзди.
Самолеттар азы-бүрү өң-
нүг сайынарда бикээң ло-
зунарын чыгыган чоңуң
кырыңче октап турган. Ча-
ловтуң машинамыс мырыңай
бистин кыймылы-биле эр-
тин чорда, база-ла үзүк чок
ураалап турдувыс. Аржык-
даа, борт-даа чыгып турар
кижик бар. Чаковтуң огу,
матрос хейлектиг бичин
Игорь бир холу-биле ава-
зындан туттунуп алган, өскө
холун бар шаа-биле база ча-
лып, чыгыган чоңа байыр
чедирип турганын аажок
чалтаан бис. Ол хүнерде бо-
жудула бажынынга практи-
калап чед бергенин бисте. Ын-
чан төртүтүгөн солдарың
аттары шунту-ла. Валерий
азы Игорь аларган чүве.

Ол чылдарда совет чоңу-
н амыраларынга хей-ле
кайтамчык болушкуннар
болган. Дээр чуртун улут
чедиринини карав-биле
көөр, совет чоңуң өөрүш-
күзүн, аас-кежик үлөжир
аргалыг болганымыска тыва
сургуулар чоргараланып,
бистин Тываыс казан-ла
ынаар сейилар бээр ирген?
деп бодат. Дүргөн-ле өөрөңн
алган, республикавыстың
ажыл-агынын, эртем-куль-
туразының сайыралынга
үлүгүстү кириге деп чет-
тикпей турган бис. Шынал-
ла, ычангы Москвага көн-
диле черин дооскан сур-
гуулар төрөн Тываның
жаштүдөңгө боттарыңың
эвеш аяк-уузуң
киргенер.

С. ЧИМТИ.

ЭЛВ

МАЙ 26-ЛА

БИҢГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эр-
тенги гимнастика. 8.55 —
«Делегейиң улустарының
уран чогадылганы», 9.30 —
«Спортлото» 21-ги тира-
жы. 9.40 — «Государствен-
ная грамфонка». Ура-чечен
фильм. Дөртүгү фильм —
«Красный песок». 2-ги се-
риязы. 11.00 — «Эки ба-
раанын чоңа», 11.30 —
«Урулга уран чүлү», Та-
йылбыр. 12.05 — «Совет
кино». Киножурнал. 12.15
— «Сакты-дир сен бе,
аш.» 13.15 — «Кийн, Чер,
Омгаргай». 14.00 — «Вете-
раны». Документалдыг те-
лефильм. «Улут салым-чо-
дун кижилери» деп бөлүк-
тен. 14.30 — «Өг-бүлө бо-
ган школа». Тележурнал.
15.00 — Бөгүн делегейде.
15.15 — «Дээр хайгылчы-
лары». Ада-чуртун радио-
локализацияны 50 чылыга.
15.30 — Урулгарга уран-че-
чен телефильмин премье-
разы. «Анф. Васиф. Ага-
сы». 16.35 — Политикт
тайылбырлары. Ю. А. Ле-
стунотун беседасы. 17.05 —
Афган артистерин күсө-
делери. 17.35 — «Дирг
амытанар делегейинде».
18.45 — «9-ку студия».
19.35 — «Каткы бакы кы-
чы аяк». Останнионун
чиркерт салынга баштан
кезээ. 21.00 — «Уе». 21.35
— «Киноларам». 23.05
— 23.15 — Медээлер.

ИНИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимна-
стика. 8.15 — «Кадик болур
дизинде». 8.30 — Доку-
менталдыг фильм. 9.20 —
«Эртенги почта». Музыка-
лдыг дамчыдыла. 9.50 —
Украинаның телевидение
программасы. 10.50 — «Бу-
энос-Айрес: хоорай болган
кижилер». Документалдыг
телефильм. 11.40 — «Бистин
бажымыска». Тайылбыр.
12.40 — СССР-ин улут-
тур артизи Е. Гоголева А. С.
Пущинниң, М. Ю. Лермон-
товниң, А. М. Горькийниң
чогадыларын номчуур. 13.20
— СССР-де делегейниң му-
зыка фестивалынын № 2
концерти. 14.25 — «Кийн-
чегин ээин». 15.25 — «Си-
бириниң алгалары». Чита-
ны радио болган телеви-
дизиниң улустун хожум
херекселери өрөстөрүн
концерти. 15.55 — «Али-
чорукчулар клубу». 16.55 —
«Аныяктарын ардестери».
17.55 — «Музыкалыг кино».
18.25 — «Надышыл». 19.10
— 3. Григ. Фортепиано биле
оркестрге концерти. 20.00 —
«Тамчытык улаңар чаш-
тар». «Ласточка». Муль-
фильм. 20.15 — «Делегей та-
йылбыры». 20.30 — «Шола
чемпиона». Документалдыг
телефильмин премье-разы.
21.00 — «Уе». 21.35 — 23.05
— «Алга ынаар төртүтү-
н». Музыка комментатору
О. Доброхотова дамчыдыл-
ганы башкара.

АГААР

Бөгүн республикага бүр-
гөп, алыр. Соңу-барын чүктөн
хаттын дүргөн сеп-
чүнда 7—12 метр.

Дүне 2—7 градус чылыг,
чамдык черлерге 0—5 гра-
дус соор. Хүндүс 11—16
градус чылыр.

Кызылга бүрөп, алыр,
чатбас. Соңу-барын чүктөн
хаттын дүргөн 7—12 метр.
Дүне 2—4 градус, хүндүс
14—16 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАВАРИН.

КИНО

МАЙ 26-ЛА

«НАИЫРАЛ»: «Владика
судбы» 9.30, 12.10, 15.00,
17.40, 20.30 шаңтарда.

«ПИОНЕР»: «Принц и
ишкы» 9.30, 13.30, «Этот
негодный Сидоренко» 11.30,
«Призвать виновных» 15.30,
«Внезапный выстрел» 17.20,
19.00, 20.40 шаңтарда.

«ВОСТОК»: «Туси»
15.00, 17.40, 19.30 шаңтарда.

«КАА-ХЕМ»: «Волж-
ья» 15.00, 14.40, 20.00
шаңтарда.

«ЛЕНИН»: «Женаты
холостяк» 14.00, 16.00,
18.00 шаңтарда.

Солун неслыда 6 катал
увер.

Чамы № 1072.

ТС-00418

РУМЫНИЯ. Мындыг онзагай хевирер бөрттер — Кар-
патыда районнарның бирээниниң чуртакчыларының на-
ционал идик-хевирин чамдыктыга хамааржыр.
Адзерпресс — СЭТА-ның фотоу.

ГФР. Барым-герман ДПА
агентствел бодуңуң медале-
ринге алаа эвеш, онзагай дриг
амытанар дугайын дыңлаткан.
Птадум дээр чеге ооргазында
ийи «курлавыр» буттарлыг бир
бызаа төртүтүгөн.

ДПА — СЭТА-ның фотоу.

ШЕВЕР ООЛ

Ленинабад хоорайның № 12
ортукам школаның бешик
классымы Сайдал Муродо-
вун иштан чазан кылган ру-
боу (хотукум херексел) өң-
күт болган чараш үнү-биле су-
рагалыг шевер мастерлерин бе-
зин дыка кайгаткан.

Школада оол ону чазарда
эңне казыг болган бажыг
торту (тут) мышты шалып а-
гаш, оон човуразын оонаары-
чалыг кылайтыр карталы, үш
катап кадыргаш, доу-биле
чайырлаан, угулзалар-биле
каастаган.

Ындыг таджик хөжүм хе-
рекселер кылырын Сайдал
хоорайның Проерлер бажы-
нынын уран чүл студиязын
өөрөңн алган. Ында хей шко-
лачы оолдар, урулар өөрөңн
турар. Оларын чазан рубоу,
тара, гаджак болган өске-даа
национал хөжүм херекселер
кин обаста «баз республика
делегелеринде көргүсүлзөн,
оол көрүчүлериң бедик үн-
делин алган.

И. ШИШКИН.

(СЭТА).

АВАВЫС

Дайын эгелзден доран,
ачам фронтуге чорупкан, а
бис аам-биле Ленинградтан
үнүп ишдавын барган бис.
Хоорай ботуздешкенин эге-
лзөн. Аам чыгалар аарааш,
удаванда мөөңи. Мени ю-
лаларым урулар бажынын-
ге дузалаан. Бистин ар-
дорын, аары-арыкы уру-
ларын Ленинградтан үлдү-
геш. Староволд хоорайга
икелген. Хоорайның бүгү
чону бисти уткуп үнүп кел-
ген. Биске белетер база
үлөп берип турганын сак-
тырдыр мен. Бисти хем кы-
дымын машинадан дүжүргү-
лөп наан. Оскө кижилер
бисти хүлээп ал турганын.
Мени база бир-ле кижин ал
алыр болза деп кончуг кү-
лөп турган мен. Мени кым-
даа албас болган. Ал алыр
болза, доран хөөрүдөр
апар кижин-дир деп чугаала-
жыл турганар.

Мени эмнелге апарганар.
Сөөлүнде барып мезг-
ийиниң аам апарган Алек-
сандра Аврамова Деревская
апар мени сүрүп чедер бер-
ген болган.

Ававыс Александр Авра-
мова бистин орупуусу ба-
жынга олура дыка хой уйгу
чок дүн-хүнүн арттырген.
Хүндүс-даа, дүне-даа оттуп
келгеш, чүгө оон биске ке-
ле көргөн карактарын эке-
рер турган мен. Оон бүгү-ле
чүгөгө четтигил турганын
кижи шуут кайгаар! Бис
шунту 17 чөгөңчиг чаштар
турган болгай бис. Бистин
эң улуусу — Валанын
бестин хары чүгө ол турган.
Ол ававыстың бөлүгү ду-
залакчылы турган. Ававыс
хүндүс азы-чөк белетээр,
хеп чуур, огородка ажал-
лаа а кезең сулгар тур-
ган. Сулгар чериниң бир
километр адыг. Ол кезең-
не 10 демир-хүнү сүтү
дажыл алыр. дүне бистин
хевириниң чуур.

Бистерни, аштап, ту-
рун чаштарын, ававыс чүгө
бодуңуң чүрөөңн айбыз-
биле чангыс чеге чып ал-
гаш, азырап турган. Оскө
кижилер чамдыта ававыс-
ка: «Силерге дыка-ла бер-
дир аа. Чоп урулар седи-
гиче дукаатпас силер» —
дидир турган. Ававыс: «Бо-
дунарың чотларыңар ду-
жаптыңар» — деп хордап
чугаалаар.

Бистин өг-бүлөвис улам
немежиң турган. Бир-ле ка-
тал ававыс Нинаың бугуу
мылган ораны эсерип кааш,
чүгө мылган ораның чы-
лааанын чугаалап бээрин
эки дилеп эгелзди.

Нинаың урулар бажынында
ийи дүкмакы бар болган.
Ававыс оларын база бис-
тинге экеп алган.

Бир-ле катап эртен херин
экилиң аксында дөрт оол
турарын көрүп каан бис.
Оолдарың улуу: «Силер
Деревские силер бе? Бис си-
лерниң аанага ужуражыр
дээр келдине» дидилер.
Ававыс үнү бөзгө, оолдар
ның улуу турган.

Бис силерни урулар
чып турар деп дыңдады-
мыс, угай. Бистер дегүл-
терелериниң чок артан
улус бис. Улус биске силер-
ге баарын сүмелзэн чүве —
деп бичинилериниң мурун-
да чугаалаан. Ававыс оол-
дарың холдарыңдан чедип
алган. «Силерниң фамилия-
лар ам. Деревские болур
«лес» — деп кады. Ава-
выска кончуг-ла берге
турган. Кожаларымыс ону бил-
геш, чамдыта биске азы-
чөк, идик-хеп аймаан экеп
бээр турган.

Уе ынаар эртин-ле тур-
ган. Бис өзүп, ававыска ду-
залажыл турар апарган бис.
1944 чылдың кыжынында
бистин суурга бир тууду
организация чедип келген.
Оон: удуртукчулары бистин
дугайымыс дыңнааш, биске
үргүлчү кээп, чамдык
дуганы чедирип турганар.
Ол кыштын Чаа чылын ут-
төзгөңнинең черле ултас мен.
Ойнаарактары боттарымыс
кылып алган бис. Дүн ор-
тузунга чедир оларын ше-
верлел, кезип, хырбалып,
даавып турган дооскан бис.

Чаа чыл кезеңи келген,
туудуңулар база биске че-
дил келгенер. Оларга
концертинге база нөргүс-
кен бис. Оң кадында бис-
ке бир хаажак белек чү-
көп алган Соок-Ирей база
чедип келген. Ол кезең бис
кажалгызындан артык аас-
кежиктиг болган бис.

Удаваанда бистин дөрү-
түс школага өөр